

Ján Komorovský už není mezi námi

Jaro roku 2012 bylo smutným obdobím pro všechny přátele a kolegy, kteří znali prof. Jána Komorovského, spolupracovali s ním nebo byli jeho žáky. 20. března 2012 opustil své pozemské putování významný slovenský vědec, zakladatel oboru religionistiky na Univerzitě Komenského v Bratislavě, autor mnoha odborných knih, studií a článků.

Ján Komorovský (jak uvádí Roman Kečka ve sborníku *Dějiny religionistiky na Slovensku*, v obsáhlém článku *Profesor Ján Komorovský, zakladatel religionistiky na Slovensku*, Prešov 2012, s. 96–105, ISBN 978-80-555-0595-4, a v článku *Biografický kontext diela Jána Komorovského podľa jeho nedokončených pamätí*, *Axis mundi* 7, č. 2 (2012), s. 3–11. ISSN 1337-0626) po vychození obchodní akademie se zapsal na Vysokou obchodní školu, odkud zakrátko odešel. V roce 1945 přešel na Filozofickou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě (dále jen FF UK), obor slovanské filologie se zvláštním zřetelem na rusistiku v kombinaci s filosofií. Po roce 1948, kdy začala i na vysokých školách převažovat marxistická filosofie, se orientoval jen na filologii. O tři roky později složil doktorandské a rigorózní zkoušky a obhájil práci *Evžen Oněgin A. S. Puškina a problém sentimentálního románu*. V roce 1954 se stal odborným asistentem na Katedře ruského jazyka a literatury na FF UK, kde přednášel starou ruskou literaturu a ruský folklor. Období po roce 1959 se stalo pro prof. Komorovského velmi těžkým. Jako nestraník, věřící člověk s nežádoucími postoji musel opustit fakultu a pracovat zcela mimo obor. Od roku 1961 byl zaměstnán na úseku vědecko-technologických informací a začal řešit patentové záležitosti v Strojařských a metalurgických závodech v Dubnici nad Váhom. I při této práci nezapomněl řešit své odborná témata, studovat polskou a světovou literaturu o náboženských systémech světa. Díky překladům z polské literatury

Komorovský zjistil, že má v rámci religionistiky blízko ke studiu mytologie. I když tehdejší doba, oplývající vědeckým ateismem, mu nebyla nakloněná, podařilo se mu vydat několik komentovaných textů náboženského charakteru a zastávat funkci hlavního redaktora časopisu *Ethnologia Slavica* (1970–1991), který od roku 1992 nesl název *Ethnologia Slovaca et Slavica*. Až v roce 1971, kdy napsal úvod k publikaci *Světová mytologie*, měl hotovou studii *Mytologie jako náboženství a folklor*, která dlouho sloužila jako základní studijní materiál na různých katedrách vysokých škol.

Po roce 1968 byl rehabilitován a rok poté nastoupil jako samostatný vědecký pracovník v Kabinetě etnologie na FF UK, kde pracoval na tématu slovanské svatby. Z důvodu husákovské normalizace, kdy opět musel odejít z fakulty, mu tato kniha pod názvem *Tradičná svadba u Slovanov* vyšla, ale až v roce 1976. Ján Komorovský se opět ocitl ve výrobě, tentokrát v Ústavu mechanizace oděvní výroby v Trenčíně, kde pracoval až do odchodu do důchodu. Stále se však věnoval vědecké práci, která měla své výsledky. V roce 1982 mu vyšla kniha *Jablko z nartskej zahrady* – antologie kavkazského nartského eposu, v roce 1983 *Amazonky*, v roce 1986 *Prometeus a Únoscové ohně*. Po své profesorské habilitaci v roce 1990 byl zařazen na Katedru estetiky, pak Katedru kulturologie a v roce 1992 na Katedru etnologie, kde v akademickém roce 1990–1991 byl otevřený první ročník religionistiky v kombinaci s etnologií. I když byl v těchto letech již v důchodovém věku, dovedl personálně zajistit chod katedry, především svými úspěšnými studenty, nadějnými religionisty, pedagogy a vědci.

Setkávání s prof. Komorovským bylo obrovskou školou nejen pro posluchače bratislavské fakulty, ale pro kolegy, se kterými spolupracoval v karpatologické obyčejové subkomisi Mezinárodní komise pro studium lidové kultury. Pokud mu síly stačily, zapojoval se svými diskusemi i konferenčními pří-

spěvky. V roce 1995, kdy bylo řešeno téma *Světcí v lidové tradici*, přispěl do stejnojmenného sborníku obsáhlou studií *Migrácie a transformácie v ľudovom kulte svetcov*. Zde řešil otázku kultu světců z mnoha aspektů.

Prof. PhDr. Ján Komorovský, CSc. byl nejen významný překladatel ruské beletrie a zakladatel katedry religionistiky, ale byl příkladný především svým životem a svými postoji. Nenechal se zvíkat ani v těch nejtěžších životních obdobích. Bude nám příkladem nejen jako vědec, významný religionista, ale především jako rovný člověk.

Ludmila Tarcalová

Vybrané vinohradnické stavby na Uherskohradištsku

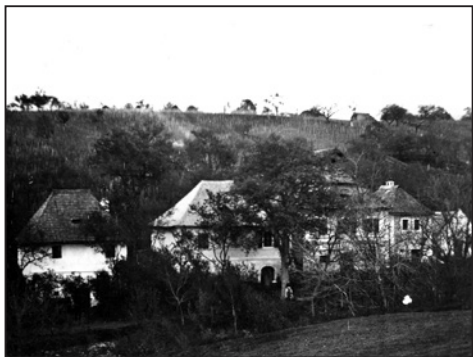
Vinná réva byla na území Uherskohradištska pěstována již od dob Velké Moravy, což dokládají některé nálezy z té doby. Velkou zásluhu na pěstování vinné révy a na výrobě vína má bezpochyby velehradský klášter, jemuž náležela řada vsí a kde spotřeba vína k bohoslužebným účelům i pro jiné příležitosti byla mimořádná. Uherskohradištsko patří k nejmenším a nejseverněji položeným vinařským oblastem. Josef Klvaňa uvádí, že ještě kolem roku 1900 bylo na tomto území registrováno čtyřicet jedna vinařských obcí. Avšak počátkem minulého století mnoho vinohradů zničil padlí a révokaz, ale i přesto zůstalo zachováno pěstování vinné révy ve dvaceti obcích (kolem roku 1917).

Vinné budy v Soví hoře, Mařatice. Fotoarchiv Slovákckého muzea.

Mařatice

Mařatice se v současnosti rozkládají na území města Uherské Hradiště, na mírně zvlněné vyvýšenině. Patřily k cisterciáckému klášteru na Velehradě již od 13. století, ale pak byly postupně prodávány do soukromých rukou i městu Uherské Hradiště. Zda již v době založení byly na stráních kolem vsi a na vrchu zvaném Soví hora vinice, nelze doložit. Ty mají výraznou komponentu a jsou vysazeny zvláště v tratích Na Podsedkách, Mezi-vinohradí, Žleb k vinohradům. Ze svahu s vinicemi je výhled na město a celý kraj v povodí Moravy od Napajedel k Uherskému Hradišti a dále k jihu. Západní pohled uzavírají Chřibské vrchy se siluetou hradu Buchlova. Vinné sklepy se nachází v řadové, převážně jednostranné zástavbě v návaznosti na soudobou výstavbu obytných domů, tlačících se až k ulici Vinohradská. Původní historické jádro Mařatic přitom bylo ještě před šedesáti lety vzdáleno od vinných sklepů půl kilometru. Působení místa i členitost terénu láká k přestavbám starších objektů k obytným účelům a k nové výstavbě, která v sevřeném údolí potoka a příkrých svazích působí svojí robustností a neúctou k výšce domu a jeho hmotě i tradičním materiálům užívaným po generace necitlivě a cize. Vinohradská ulice má svoji specifikum, odlišnou od jiných souborů vinařských objektů. Blízkost Uherského Hradiště, tak významného historii a architektonickými skvosty, umožnila hradištským měšťanům zakoupit v tomto území pozemek a vybudovat zde nejen sklep, klenutý z kamene nebo pálených cihel, ale vystavět nad ním lisovnu s patrovými pobytovými místnostmi. Řešení těchto objektů bylo v souladu s představami o letním bydlení či společenském setkání při nedělních procházkách. Výstavba sklepů se zde datuje od první poloviny 18. století. Podzemní prostory se vyznačují mimořádnou rozsáhlostí kleneb, šířkou i délkou sklepa. Tyto skutečnosti svědčí o bohatství vlastníků a také o kvantitě vína zde uloženého.¹

Pohled na panské sklepy ve Vinohradské ulici, Mařatice 1892. Fotoarchiv Slovákého muzea.

Vinohradnické stavby

Tento typ objektů souvisí jistým způsobem s hospodářskými i technickými stavbami, protože slučují charakter obou fenoménů. Pro Mařatice jsou vinohradnické stavby (vinné sklepy) obzvláště důležité. Tvoří samostatnou a výraznou součást sídla spolu s vinohrady. Podstatná část vinných sklepů se nachází v ulici Vinohradská podél potoka. Mnohé z nich mají staletou tradici. Na rozdíl od jiných vinařských lokalit se jedná většinou o hluboké a rozlehlé sklepy a nadsklepní domy. Sklepy jsou hloubeny ve sprašové zemině a převážně klenuty z cihel, kamenné klenby jsou pro nedostatek stavebního materiálu – kamene poměrně vzácné, nadsklepy jsou vybudované z nepálených a nověji z pálených cihel, ve kterých se nachází dvě místnosti.²

Mapa stabilního katastru a později i indikační skici zaznamenávají tyto sklepy a vinohradnické domky jako hloubkově orientované. Mnohé z nich jsou barokní či klasicistní. Jiné dostaly po stavební úpravě romantický vzhled. Řada z nich je však necitlivě provedenou přestavbou zcela zničena. Většinou zůstal zachován pouze sklep jako historická hodnota a nadzemní část byla proměněna v obytný dům bez vztahu ke krajině a historickým hodnotám vinohradnické lokality. Vlastní sklep obsahuje většinou předsklepí a pak vlastní sklep. Areál Vinohradské ulice je rušivě dotčen novými stavbami, což lze považovat za neodstranitelnou destrukci území.

Pobytová část obsahuje lisovnu a obytnou místnost užívanou k posezení. Vinohrady a vinné sklepy hrály výraznou roli v kulturním a společenském životě měšťanů. Ve vinařském areálu se scházeli majitelé sklepa k posezení s přáteli k rozhovoru při sklence vína. Přicházeli sem také význační výtvarní umělci i literární osobnosti, jak do svědčují archivní dokumenty.³

Mařatické viničné trati ve Vinohradech se dělí na pět částí,⁴ ve kterých můžeme rozlišit tyto stavby: vinné budy přízemní (lisovny s komorou), podsklepené vinné budy (malé sklepy, na kterých je postavena lisovna s komorou) a selské (panské) sklepy.

Vinná buda z Dlouhé hory parc. č. 269

Vinná buda je dokladem lidového stavitelství uherskohradištského Dolňácka a svým vznikem spadá pravděpodobně do počátku 18. století (dle sdělení majitele je objekt poprvé doložen v roce 1726) a ze souboru vinohradnických objektů v této části Mařatic se jedná o nejzajímavější a pravděpodobně i nejpůvodnější stavbu.

Vinná buda parc. č. 269, Mařatice 2012. Foto J. Káčer.

Objekt je štítově situován v jihozápadním mírném svahu pod Soví horou a je osazen nad výraznou mezí, kudy vede příjezdová cesta k dalším objektům. Lisovna obdélníkového půdorysu je přízemní stavba se sedlovou střechou, protaženou přes štítovou stěnu a chránící vstup. Stěny budy jsou vybudovány z tlučeného zdiva usazeného

na kamenném základě s doplněnými dvěma řadami pálených cihel, ojediněle z nepálených hliněných cihel. Strop lisovny je trémový s dřevěným záklopem a půdní hliněnou mazaninou. Také podlaha, původně z dusané hlíny, je v některých částech budy pokryta cementovým potěrem. Sedlová střecha byla původně valbové konstrukce a kryta doškem, později osazena pálenou krytinou. Vnější a vnitřní omítka byla původně hliněného jádra a vápenného štku s bílými vápennými nátěry. V současném stavu však zdi nekryje. Masivní vstupní dveře i nízké dveře do komory (menší místnosti v búde) patří k tradičním jednoduchým výtvarným znakům stavby. Původní obrovské dřevěné lisy, dokládající zručnost mistrů řezbářské a stolářské práce, jsou dnes spíše vzácným estetickým doplňkem objektů. Nahradily je lisy kovové, průmyslové výroby. Původně byly lisovny upraveny jako místo pro posezení skládající se z masivního dřevěného stolu, prostorných lavic či židlí, ale i polic na poháry a sklenice.

Z opakovaných terénních výzkumů z let 2007, 2012 a 2013, kdy se postupně technický stav objektu začal zhoršovat a potřeboval generální opravu, majitel na opakované výzvy etnografů i památkářů nereagoval. Jeho neochotu k podniknutí kroků za záchranu památky se technický stav budy natolik zhoršil, že se začala postupně rozpadat. V létě 2013 objekt majitel definitivně zbouřil a nahradil jej kyčovitou podsklepenou novostavbou, která na místo vůbec nezapadá. Tímto neuváženým krokem přišel soubor vinných

Podsklepená novostavba na parc. č. 269, Mařatice 2013. Foto R. Janda.

búd v Dlouhé hoře o jednu z nejceněnějších památek lidového stavitelství.

Vinná buda v Soví hoře parc. č. 278

Podobně jako výše popisovaná vinná buda se tento objekt nachází na jihozápadním svahu Soví hory. Dispozičně jde o velmi jednoduchý objekt, avšak od ostatních objektů na Soví hoře se odlišuje. Buda je podsklepená. Vstup do sklepa se nachází ve štítové zdi obrácené k příjezdové cestě, zatímco vstup do nadzemní části stavby je

Podsklepená buda parc. č. 278 v Soví hoře, Mařatice 2012. Foto J. Káčer.

umístěn v boční okapové straně. Sklep je přístupný po třech do terénu zapuštěných schůdkách a za vstupními dveřmi se nachází předsíň s dalšími třemi schody. Na tento prostor navazuje vlastní klenutý sklep z pálených cihel, které leží na základu z lomového kamene. Nadzemní část budy byla původně rozdělena zdi na vstupní, větší prostor lisovny a zadní komůrku s větracím oknem sloužící ke skladování náradí. Dnes dělicí stěna chybí. Původní krov valbové střechy, která byla kryta doškem, byl nahrazen sedlovou střechou krytou pálenou krytinou. Štíty byly původně vypletené proutím a omazané hlinou.⁵ Při poslední zásadní opravě objektu v polovině 20. století došlo k nahrazení proutěných štítů bedněním, které je zakončeno horizontálním dekorativním prkmem s výřezy, a k přistavení záchodu u severozápadní stěny objektu.

Vinné budy z Prostřední hory

Ulice Vinohradská se ve dvou třetinách své délky větví do dvou cest: jedna pokračuje směrem k Soví hoře, kde se stáčí ke hřbitovu, a druhá kopíruje původní úvozovou cestu ke kapli svatého Rocha na Černé hoře. Tu lemují řadová zástavba na sebe navazujících štítově orientovaných objektů – původně podsklepené přízemní lisovny, dnes hmotově předimenzované rodinné domy. Úvozová cesta v mírném sraťovém svahu místními vinařům dovozovala hloubit pod lisovny sklepy, které sloužily k dlouhodobějšímu uchování vína při stálé teplotě. Konstrukčně byly dvouprostorové sklepy objektů zahlobeny do svahu a překryty klenbou z pálených cihel, které byly dostupnější než lomový kámen. Nad klenbou se často vrstvila navážka až 1,5 m vysoká, na které byla teprve poté postavena lisovna s komorou. Zajímavostí těchto objektů jsou mírné přesahy valbových střech před vstupem do lisovny podepřené trámovými, které byly postupně inovovány do novějších pevných sedlových střech (krytých doškem, pálenou taškou, břidlicí, ale i šindelem) a staly se krytými prostory pro posezení u lisovny. Nejenom velké panské, ale i tyto menší rolnické sklepy poskytovaly prostor pro zrání a uchování vína. Příkladem takového posledního typu objektu může být přestavěná buda ve Vinohradské ulici čp. 401, na které jsou patrné jednotlivé části proměny hospodářsko-technické stavby ve stavbu obytnou

Podsklepená vinná buda v mezi u cesty v Prostřední hoře, Mařatice 1910–1920. Fotoarchiv Slovákého muzea.

(přístavba záchodu, zakrytí náspí ze severní strany, zpevnění štítové strany sklepa a další).

Nahoře nadsklepní buda v Prostřední hoře čp. 401, šedesátá léta 20. století, dole současný stav, Mařatice 2013. Fotoarchiv Slovákého muzea.

Barokní dům se sklepem, Vinohradská čp. 260

Panský nadsklepní dům okapově orientovaný ve Vinohradské ulici čp. 260 je jedním z prvních vinných sklepů postavených v období baroka na úpatí mařatických svahů. Vznikla zde malebná ulička mírně stoupající od Uherského Hradiště obloukem k návrší Černá hora. Barokní portál přízemí nadsklepního domu je datován rokem 1739 (vytesáno do zvýrazněného klenáku pískovcového ostění vstupních dveří).

Panský sklep ve Vinohradské ulici čp. 260, Mařatice 2013. Foto E. Vlčková.

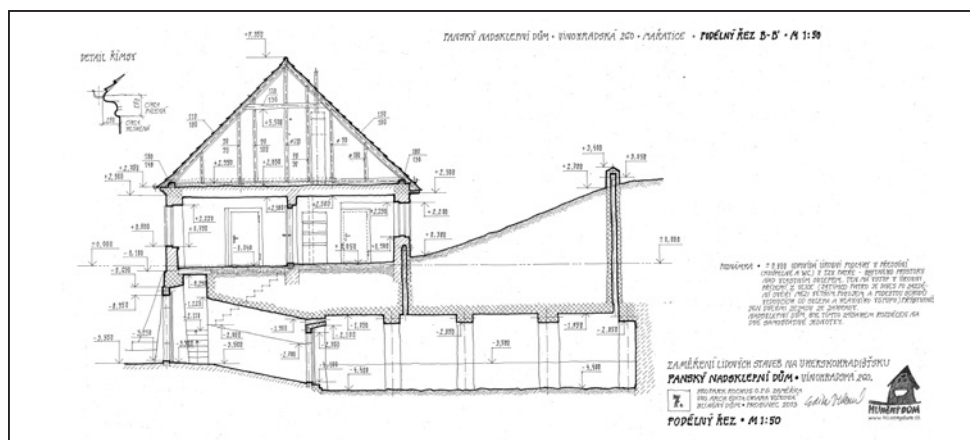
Uliční fronta stavby je dvoupodlažní a archaicky ustupující fasádou v přízemí a její nároží jsou zpevněna výraznými, rovněž kónickými pilíři. Patro i střecha jsou symetrické (střecha je valbová s lehce prohnutou korunou). Samotný valený sklep má dominantní proporce a je orientován i s šíjí v ose hlavního vstupu. Přízemní část domu, která skrývá vnitřní chodbu se slepým schodištěm do obytného patra, a patro jsou novodobě přestavěny k obytným účelům. Vstup do patra objektu je situován ze zahrady. Stěny přízemí jsou postaveny z kombinace kamene, pálených cihel a hlíněné malty, kdežto patro je postaveno z nepálených cihel. Původní členění obytného patra se nedochovalo, to však stavbě neubralo na svém výrazu. Dobrou zprávou je snaha současných majitelů o základní statické zajištění havarijních

trhlin a již realizovaná obnova propadlých částí kleneb ve sklepech. Pokud se podaří tyto sanační práce dokončit v celém plánovaném rozsahu a dobře nastolené řemeslné kvalitě, bude objekt záslužně revitalizován a zařadí se mezi opravené architektonické skvosty Vinohradské ulice.

Vinné bůdy z Derfle

Části Uherského Hradiště jsou i Sady, které leží na jižním okraji města, jejich katastrem protéká řeka Olšava.⁶ Sady (dříve Derfle) vznikly v návaznosti na období velkomoravské jako kolonizační ves pánů z Kunovic spolu s Věskami. K založení osady došlo před rokem 1401. Název vesnice Derfle se však objevuje až roku 1497 v souvislosti se stavbou kostela. Sady, do roku 1952 zvané Derfle, jsou dnes součástí Uherského Hradiště, ale v minulosti se jednalo o samostatnou lokalitu. Už v letech 1943–1945 a 1948–1954 byly Sady součástí Uherského Hradiště, od roku 1960 jsou sloučeny s Uherským Hradištěm trvale. Změna dosavadního názvu obce byla připravována v poválečné době. Nové oficiální pojmenování Sady bylo v roce 1952 odvozeno od místní polní tratě.⁷ Přestože jsou dnes Sady městskou částí, stále si zachovávají vesnický charakter. Je zajímavé, že se i po změně názvu obce mezi obyvateli užívá dřívější název Derfle, nebo také Derfla.

Vinařské objekty stály původně v této lokalitě podél příjezdové cesty spojující obec

Zaměření barokního sklepa E. Vlčkovou, Mařatice 2013. Fotoarchiv Park Rochus, o.p.s.

Vinné budy podél cesty do Derfle, 1896. Fotoarchiv Slovákckého muzea.

s městem. V současnosti se jedná o ulici Solná cesta, která kopíruje původní úvozovou cestu pod jihozápadně orientovanou viničnou tratí Vinohrady – Díly, kde se nacházel soubor asi třiceti šesti vinohradnických búd.⁸ Do dnešní doby se nezachovaly žádné písemné a technické materiály, které by nám blíže přiblížily vinohradnickou činnost v této obci. Zachovalo se jen několik fotografií Josefa Klvani z konce 19. století, uložených ve fotoarchivu Slovákckého muzea. Búdy byly z větší části podsklepené a zapuštěné do terénu příkrého svahu, což nám dokládá výše uvedená fotografie, ale i indikační skici. Jednalo se o velmi jednoduché štítově orientované stavby obdélníkového půdorysu, postavené z kamenného a hliněného materiálu a pálených cihel (kámen se těžil z blízkého koryta řeky Olšavy). Můžeme se jen domnívat, zda byly sklepy jednoprostorové nebo dvouprostorové. Nadzemní část budy – lisovna s komůrkou však dvouprostorová byla a konstrukčně se nelišila od ostatních objektů tohoto typu (stěny byly zděné z nepálených cihel či nabíjené). Od-

lišné jsou pouze velikostí půdorysu lisovny, který nekopíruje půdorys sklepa, je menší a nechává před vstupem mírné náspí. To je kryté protaženou valbovou střechou krytou doškem a zpevněnou trémovím – podobně jak u vinných búd v Prostřední hoře v Mařaticích. Původně byly objekty omítnuté a natřeny na bílo. Poté, co na začátku 20. století napadly vinnou révu nemoci, přišly Sady o téměř všechny vinohrady. Ty byly nahrazeny ovocnými stromy. Vinohradnické objekty postupně od dvacátých let 20. století zanikaly a transformovaly se do novodobých štítově orientovaných domů, v jejichž základech můžeme nalézt pozůstatky sklepních prostor vinných búd.

Závěr

Ve shrnutí terénního výzkumu vybraných vinohradnických staveb na Uherškohradištsku se zvláštním přihlédnutím k místním částem Sady-Derfla a Mařatic lze konstatovat, že se dochovala pouze malá část původních objektů, které dodnes stojí. V Sadech se už nenachází ani jeden vinařský objekt, všechny jsou nenávratně ztraceny přestavbami nebo ustoupily výstavbě nových řadových domů. V Mařaticích ve Vinohradech se nacházejí původní tři typy vinohradnických staveb. Architektonicky nejhonosnější a největší panské sklepy nalezneme ve Vinohradské ulici, ze které vycházejí postranní cesty, kde jsou situovány konstrukčně jednodušší objekty. Směrem k Černé hoře ke kapli svatého Rocha se nacházely podsklepené lisovny zasazené do svahu meze, byly charakteristické předsazenou střechou před vstupem a podepřenou trémovím. Posledním vysledovaným typem jsou vinné budy orientované směrem k Soví

Rekonstrukce rozvinutého pohledu na řadu vinných búd z Derfle. Podle: Máčel-Vajdiš.

hoře, které jsou jednoduché dvouprostorové konstrukce (lisovna, komora) a zachovávají si původní archaičnost. V poslední době jsou však často ničeny a degradovány neuváženými kroky majitelů, kteří na jejich místě budují nevzhledné a hmotově předimenzované stavby.

Jan Káčer

Poznámky:

- 1 M a t u s z k o v á, J. a K o v á ř ů, V.: Vinohradnické stavby na Moravě. Brno 2004.
- 2 F r o l e c, V.: Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku. Brno 1974.
- 3 K o v á ř ů, V. a K u č a, J.: *Ze života vinařské dědiny*. Město Uherské Hradiště 2009.
- 4 Názvy tratí: Dolní hora, Prostřední hora, Dlouhá hora, Soví hora, Hlaviny.
- 5 Společný stavební prvek s vinohradnickými stavbami na Uherskobrodsku (Veletiny, Havříce) – vyplétaný štít omazaný hlínou.
- 6 J a n č á ř, J.: Lidová kultura. In: Nekuda, V. (ed.): *Uherskohradištsko*. Brno 1992.
- 7 Názvy tratí: Beščeně, Cikáty (Sekuty), Díly, Dolní Kotvice, Gráčiny (Oračiny), Horní Kotvice, Pastuška, Sady, Sedly, Špitálky, Trávníky, Trněné.
- 8 M á č e l, O. a V a j d i š, J.: *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. Praha 1958.

Petr Číhal (ed.): Zoomorfní tematika v lidové tradici. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2013. 413 s.

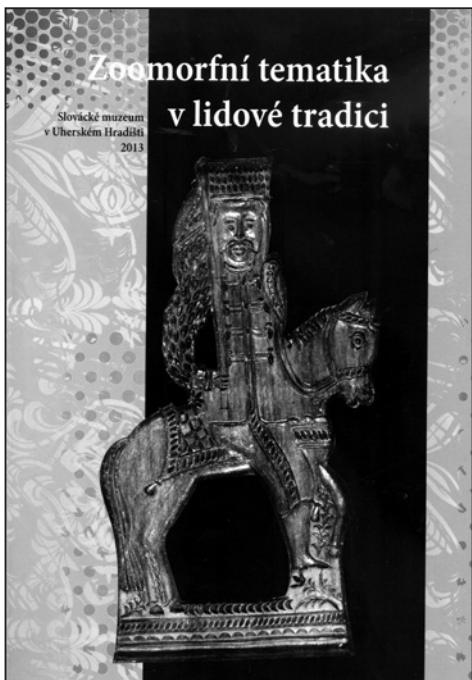
V roce 2013 vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti kolektivní monografii *Zoomorfní tematika v lidové tradici*. Čtyři desítky autorů si daly za cíl řešit témata spojená se zvířecí tematikou v různých oblastech lidové kultury. Publikace je členěna do osmi oddílů, zaměřujících se na zoomorfní problematiku ve zvykosloví, lidovém léčení, materiální kultuře, folkloru a dalších oblastech.

První část se zabývá všeobecně vztahem člověka ke zvířatům. Irena Ochrymčuková ve své studii *Vztah člověka k domácím i jiným zvířatům* uvádí, jak se měnil vztah člověka a účel chovu – nejdříve k užítku, později z citových až prestižních důvodů. Dalším

autorem, který se zabývá zvířaty v lidové tradici, a to jeho ochranou, je Roman Malach. Jako nejstarší ochranný společenský rituál uvádí obřad oborávání vesnice a praktiky dávání votivních darů do chrámu. Zvláště se pak zabývá ochranou zvířat ve chlévě, na pastvě a při požáru. *Zvířata ve výročních obyčejích v lokalitách okresu Nový Jičín* jsou předmětem zkoumání Anny Hřčkové. Ve své studii popisuje obřadní jízdy do polí nazývané Saatreiten, obřady spojené s ochranou zvířat o sv. Duchu, o svatojánském večeru, adventu, Vánocích či masopustu. Jana Tichá se pak zabývá *Slavnostními výhony dobytka na pastvu na moravském Valašsku, především velkým míšáním, valašským redykem*. Autorka podrobně popisuje průběh, okolnosti i průvodní jevy prvního výhonu, jako byly magické praktiky, soutěživé momenty či ochranné rituály. K všeobecné zoomorfní tematice můžeme přiřadit stať Naděždy Varcholové *Lidové veterinářstvo*. Uvádí zde nejprve všeobecně, kdo se tímto oborem zabýval, a poté rozčleňuje různé lidové přístupy k léčení hovězího dobytka, koní a ovcí.

Druhou skupinu příspěvků týkajících se zvykosloví otevírá Jozef Varchol, který píše o *Zvieratách zvykosloví Rusínov-Ukrajincov Slovenska*. Na základě svého výzkumu uvádí množství starobylých zvyků spojených s vlky, koni, tury, psy, býky či kravami. *Roli zvířat v chorvatských výročních obyčejích* se věnuje Martina Vargek. Začíná výročními obyčejí o masopustu, Velikonocích, svátku sv. Jiří, sv. Jana, sv. Klimenta, sv. Kateřiny, sv. Barbory, sv. Lucie, sv. Štěpána a Tří králů. Četnými fotografiemi je doplněn text Ilony Vojancové o zoomorfních maskách v masopustních obchůzkách na Hlinecku. Masky, které dělí do dvou základních skupin – červená a černá maskara, pak podrobněji specifikuje a popisuje. Zajímavý obyčej se stal centrem pozornosti Vandy Jiříkovské. Na příkladu psiho posvícení v Lužné u Rakovníka ukazuje projevy vztahu mezi člověkem a psem jak v každodenním životě, tak při obyčejových příležitostech. Zoomorfní symbolikou v milostných vztazích se pak zabývá Alexandra Navrátilová. Zvířecí motivy autorka uvádí v namlouvacích i svatebních

rituálech. Zvíře též ukazuje jako součást milostné magie a věšteb. Obvyčejovou zoomorfní tematiku zakončuje Silvia Letavajová příspěvkem *Zoomorfné prvky v pohrebných zvykoch*. Zabývá se zoomorfními podobami a atributy božstev smrti, kultem předků, animistickými představami o duši a zoomorfními démony a zvěstovateli smrti.

V dalším oddíle monografie se autoři věnují konkrétnímu vybranému zvířeti. Jako první si Taťána Bártová Pavelková vybrala koně jako způsob obživy u Romů. Koně, obchod s nimi, léčebné a vylepšovací postupy či koňský trh jsou hlavní témata, kterými se autorka zabývá. Eva Večerková si pro svůj příspěvek vybrala berana, jehož funkci v lidových obyčejích ukazuje na materiálu z celé Moravy. Z jiného pohledu vidí koně Markéta Palowská. Koně popisuje jako určující prvek velikonočních a svatodušních jízd na Ostravsku a v jeho širším okolí. Ve své stati uvádí jízdy okolo osení, selské a havířské jízdy, ve kterých jsou přítomny magické i náboženské prvky a středem pozornosti je vždy kůň. *Kohout v lidové tradici* je název dalšího příspěvku Markéty Holubové. Kromě obyčejů – zabíjení či chytání kohouta –

se autorka věnuje i jiným prvkům spojeným s kohoutem v lidovém prostředí. Je to chování, hlas nebo peří kohouta. O rybě z hlediska hmotné i duchovní kultury pojednává studie Jarmily Pechové. Rybolov, ryby, jejich uchování, prodej, využití v léčitelství, ale také ryba v náboženstvích, v lidové víře, symbolice a magii je předmětem autorčina zkoumání. *Motiv hada v lidové tradici na Zálesí* si vybrala pro svůj příspěvek Blanka Petránková. Shrnuje zde pozůstatky představ o hadech na luhačovickém Zálesí. Další studie Marinko Vukoviče nastiňuje *Způsoby hlídání domácích zvířat v oblasti východního Chorvatska*. Kromě tradičního způsobu hlídání uvádí i další zvyky a pověry spjaté se zvířaty a ty také analyzuje.

Čtvrtá část monografie je věnována lidovému léčitelství. Katarína Nádaská ve svém příspěvku *Zviera v poverových predstavách, mágii a ľudovom liečení* soustředila svou pozornost na medvěda, jelena, hada, koně, kočku, psa, kohouta, žáby, ryby a raky. Alena Prudká si zvolila zajímavý přístup k uchopení zoomorfní tematiky a popisuje cestu po stopách jednoho rukopisu, uloženého ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, který obsahuje popis koňských nemocí a návod k jejich léčení. Prostředkům živočišného původu v léčitelství se věnují Dana Motyčková a Kateřina Sedlická. Uvádějí jednak způsoby užívání léčebných prostředků, zásady a postupy v léčitelství, jednak léčebné prostředky podle jednotlivých živočichů. *Živočišne prostriedky v ľudovom liečení na hornom Spiši* popisuje Zdena Krišková. Rozděluje je na celá těla živočichů, jejich části nebo jejich produkty. *Petterapie (animoterapie), léčba pomocí zvířat* je název příspěvku Tamarý Tošnerové. Zabývá se zde léčbou především tělesně i duševně postižených pomocí psa (canisterapie) a koně (hipoterapie).

Barbora Machová zkoumala zvíře jako obětinu, a to v balkánské kultuře. Popisuje především průběh obřadu obětování zvířete (kurban), příležitosti při kterých se praktikuje a jeho roli v lidové víře. *Zvířata ve věrských predstavách a mágii Romů* zajímala Janu Polákovou. Rozebírá zde postoje Romů k jednotlivým živočichům, uvádí živočichy

ve věrských představách Romů i v magických úkonech. Zvířecí tematikou v bibli se zabývá Vladimír Tethal. Upozorňuje na zvířata vyskytující se jak ve Starém, tak i v Novém zákoně. *Zvířata v životě světců v kontextu s lidovou tradicí a vírou* rozděluje do šesti skupin Ludmila Tarcalová. Domácí zvířata, dobytek, dravá zvěř, lesní zvěř, ptáci a hadi, štíři byli zobrazováni se světci, s jejichž životem byla tato zvířata spjata a mnohá se stala také jejich atributy.

Další oddíl monografie zahrnuje studie pojící se k materiální kultuře. Věra Kovářů uvádí ve své stati zvířecí motivy ve stavební kultuře, Martina Mišetič si pro svou studii vybrala téma *Kůže, kožešina a vlna v tradičním zimním oblečení města Vinkovci a okolí*.

Daniel Dědovský se zabývá *zoomorfními motivy v materiální kultuře v Podkrkonoší*. Příklady uvádí na lidovém malovaném nábytku. *Zoomorfní motivy na lidové keramice* rozděluje do dvou skupin Alena Kalinová. První skupinu reprezentují keramické výrobky ve tvaru zvířecí figury a druhou tvoří produkty, na nichž představuje zoomorfní tematika výzdobný prvek. Zoomorfními motivy ve výřezové výšivce se zabývá Marta Kondrová, a to především na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku. S textilem souvisí i další studie Moniky Tauberové *Zoomorfní motivy na koutních plachtách – jejich význam a symbolika*.

Poslední část monografie je věnována studiím, kde je zoomorfní téma propojeno s folklorem. Petr Janeček sleduje zoomorfní tematiku v současném prozaickém folkloru. Nalézá ji v současných českých pověstech a fámách a přikládá i ukázky z pracovního katalogu. Romana Habartová si pro svůj příspěvek zvolila název *Člověk ve zvířecích přirovnáních*. Uvádí velké množství přirovnání, která symbolizují člověka prostřednictvím zvířat. Z jazykového hlediska rozebírají psa Jana Raclavská a Vítězslav Vilímek ve své studii *Pes v české lidové frazeologii – rekonstrukce jazykového obrazu světa*. Vábničku jako hudební nástroj a její využití v myslivosti zpracoval Petr Číhal. Jako poslední uvádí *Nápěvy se zvířecí tematikou v písňové sbírce Valeše Lísy* Jan Káčer.

Kolektivní monografie *Zoomorfní tematika v lidové tradici* podává na danou problematiku velmi ucelený pohled a díky širokému badatelskému rozpětí autorského kolektivu takřka vyčerpávajícím způsobem postihuje téma zvířecí tematiky ve všech oblastech lidové kultury.

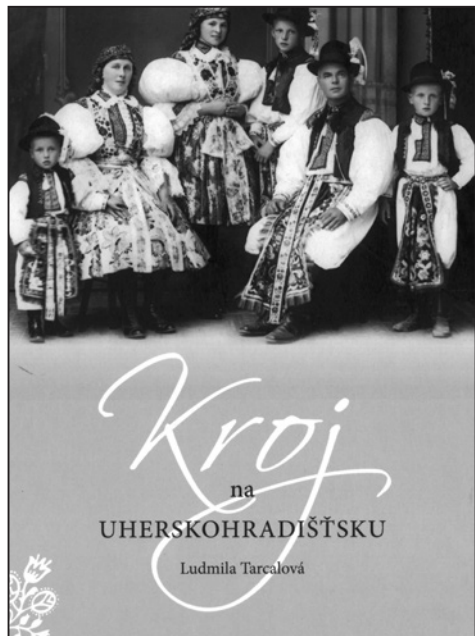
Gabriela Směřičková

Ludmila Tarcalová: Kroj na Uherskohradištsku. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti, 2013. 272 s.

Klub kultury v Uherském Hradišti vydal v roce 2013 publikaci Ludmily Tarcalové *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherskohradištsko, označované jako srdce Slovácka, se tak dočkalo své první monografie lidového oděvu. Publikace má 272 stran textu a je rozčleněna na dvacet kapitol. Kromě úvodních nástinů problematiky obsahuje oddíly věnované rozboru mužského, ženského a dětského kroje a jeho součástí, kapitoly zaměřené na výšivku a zvykosloví, přehled pramenů a odborné literatury, anglické a německé resumé. Zdobí ji vkusná grafická úprava a doplňuje ji krojová mapka se schématem rozšíření zpracovávaného krojového typu.

O uherskohradištském krojovém typu poznamenal před sto lety Josef Klvaňa na úvod pojednání o slováckých krojích v *Moravském Slovensku*, že sice nepatří ke krojům nejstaršími, ale že je dosti zachovalý a velice „svěčný“. Rozdělil Uherskohradištský krojový typ na čtyři podtypy – *polešovský, velehradsko-spytinovský, staroměstsko-jarošovský a bílovský*. Pomůckou pro třídění krojů byla Klvaňovi především příslušnost obce k farnosti. Určujícími pro jejich podobu a skladbu byly vždy přírodní, hospodářské a sociální podmínky života obyvatel, spíše menší důležitost měla příslušnost obce k určitému k panství. Starší způsob třídění krojů podle farností dodnes slouží jako orientační vodítko při určování typologie jednotlivých oděvních součástí, překračujících hranice farností, krojových okrsků i etnografických regionů. Autorka pracuje se zadáním v intencích Klvaňova pojetí.

Etnografka a dlouholetá pracovnice Slovákckého muzea v Uherském Hradišti Ludmila Tarcalová, čestná členka České národopisné společnosti, nositelka Ceny Města Uherské Hradiště, autorka publikace *Hody s právem na Uherskohradištsku*, organizátorka konferencí a odborných seminářů, autorka řady bibliografických soupisů, katalogů, tvůrkyňe šestnácti samostatných národopisných výstav, krojových rekonstrukcí a organizátorka krojových přehlídek završila publikací *Kroj na Uherskohradištsku* svůj celoživotní odborný zájem. Profiluje se osobitým pojetím zpracovávaného tématu, volí vlastní neopakovatelný přístup. Soustřeďuje se zejména na podrobný slovní popis jednotlivých krojových součástek v samostatných podkapitolách, který jistě uvítají všichni obdivovatelé uherskohradištského kroje i zájemci o pořízení nových součástek. Některé z nich (soukenné živůtky a vesty) jsou obrazově podpořeny přehlídkou vývojových variant dochovaných krojových součástek ze sbírky Slovákckého muzea. Obměny použitých materiálů, barev, vzorů, galanterie, krejčovské výšivky a dalších prvků dokládají původní pestrost lidového kroje na Uherskohradištsku. Nákresy střihů nejsou v publikaci zařazeny.

Na první pohled je zřejmé, že Ludmilu Tarcalovou zajímá téma výšivky jako samostatný uměleckořemeslný projev, i jako nedílná součást kroje na Uherskohradištsku. Ostatně jako motto celé knihy zvolila citát Františka Kretze, oslavující tvořivost lidových vyšivaček. Rozsáhlou kapitolu věnuje výšivce na výřez a opět ji obohacuje obrázkovou skládačkou ukázek ze sbírky Slovákckého muzea, představující škálu výšivkových vzorků i s jejich určením a místním názvem. Tato pestrá přehlídka je výtečným prostředkem pro orientaci v nepřehledném množství variant a kombinací vzorů výšivek užívaných v minulosti na plátěných součástkách uherskohradištského kroje, zejména na ženských rukávcích a mužských košilích.

Dalším bonusem publikace je závěrečná kapitola se slovníkem nářečních výrazů. Slovníček bývá vždy vítanou pomůckou při čtení textů, obsahujících množství nářečních termínů a lokálního názvosloví. Nahodilá terminologie a nedůsledná věcná i jazyková korektura značně poškozují výsledky dlouholetého badatelského úsilí.

Velkým kladem publikace je obrazová část. Reprezentativní výběr více než stovky kvalitních historických fotografií, shromážděných vůbec poprvé na jednom místě, umožnil autorce plasticky dokumentovat vývoj a proměny kroje na Uherskohradištsku od osmdesátých let 19. století až po padesátá léta století následujícího. Černobílé snímky jsou doplněny staršími barevnými ikonografickými doklady, mezi nimiž k nejhodnotnějším patří studie Josefa Mánesa z Bílovic a Březolup z poloviny 19. století, kolorované kresby Josefa Šímy z osmdesátých let 19. století a akvarely Marie Gardavské z desátých let 20. století. Porovnáním se staršími ikonografickými doklady můžeme pozorovat proces postupné unifikace uherskohradištského krojového typu. V polovině 20. století dochází k dramatické proměně architektury ženského kroje, zejména zkracování sukni a úpravě a tvarování rukávů ženských rukávců. Jedinečné lokální varianty slavnostního kroje na Uherskohradištsku začínají v 21. století splývat do jednotitého celku. Barevné ilustrační snímky z dílny autorky

a fotografů Ladislava Chvalkovského, Pavla Pašky, Pavla Prince a dalších, které byly pořízeny převážně při příležitosti folklorních slavností v posledních pěti až deseti letech, tuto situaci dokonale postihují.

Práci Ludmily Tarcalové charakterizuje důkladná znalost sbírky lidového textilu Slováckého muzea, spřízněnost s osobnostmi nositelů kroje i s jeho tvůrci, krojovými krejčími, švadlenami, ševci a vyšivačkami a úzké propojení s prostředím. Tyto hodnoty a shromáždění velkého množství dokladů o kroji na Uherskohradištsku jsou nesporně velkým přínosem. Autorka svým mnohaletým působením připravila půdu pro typologický rozbor uherskohradištského kroje a jeho zhodnocení z hlediska historického vývoje a regionálních přesahů. Zaslouží za to ocenění.

Blanka Petráková

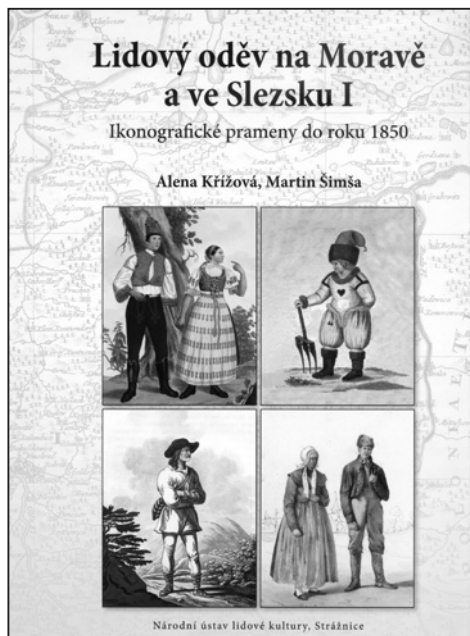
Alena Křížová, Martin Šimša: Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012. 255 s.

Na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici v roce 2013 byla Českou národopisnou společností oceněna tato kniha prvním místem jako nejlepší počín roku 2012 v kategorii publikace. A není se ani co divit, neboť shromáždil tolik materiálu z období 17., 18. a poloviny 19. století nebylo asi jednoduché. Kniha v mnohém navazuje na publikaci Miroslavy Ludvíkové *Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814*, ale jde zase o něco dál. Tento první díl uveřejňuje jen moravský a slezský materiál do roku 1850; nezaměřuje se jen na oděv lidový, ale také na oděv vesničanů, obyvatel venkovských měst, řemeslníků, vrchnostenských zaměstnanců a úředníků. Pro své bádání zvolili jako zdroj krojová alba z 18. a 19. století, grafické listy, veduty, kartografickou literaturu, archivní prameny či malířská díla.

Katalogu vyobrazení předchází dvě obsáhlé studie. První nazvaná *Přehled bádání o ikonografických pramenech lidového oděvu na Moravě a ve Slezsku* podává podrob-

ný výčet těch badatelů, kteří se od konce 19. století zajímali o ikonografické doklady. Byli to jak nadšení amatéři, tak i jinak vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří se již od Národopisné výstavy československé v roce 1895 zabývali těmito badatelskými tématy. Jako prvního významného badatele na Moravě uvádí Josefa Klvaňu, který nejen utřídil kroje na Moravě, ale zveřejnil i řadu ikonografických pramenů. Díky časopisu *Český lid* a *Časopisu Moravského zemského muzea* bylo možné publikovat nejen texty, ale i obrazový materiál.

Meziválečné období je již zastoupeno mnoha vysokoškolsky vzdělanými vědci, kteří pracovali historickou metodou, jako Stanislav František Svoboda, Drahomíra Stránská, Karel Černohorský nebo Jan Kündel. Jejich zájem se orientoval na vyobrazení lidových krojů severovýchodní Moravy – na Těšínské Slezsko, Laško, Valašsko a Hanou. Stejně tak, ale až v polovině padesátých let 20. století, se historik a národopisec František Dostál ve své studii pokusil pojednat o zobrazování valašského lidu v roce 1848 a zmínil dílo J. H. A. Gallaše. Fundovaným etnografickým rozbohem přispěl k objasnění mnoha oděvních součástí a zkoumání jejich stříhů.

V polovině padesátých let 20. století začali odborně školení absolventi etnografických, historických a umělecko-historických oborů publikovat své studie o lidovém oděvu z různých částí Moravy – Ludvík Kunz, Antonín Václavík, Vlasta Svobodová, Eva Urbachová, Josef Beneš a další. K předním badatelkám v oboru ikonografie v posledních letech 20. století patří Miroslava Ludvíková, Vlasta Svobodová a Alena Jeřábková, které svůj rozsáhlý ikonografický materiál publikovaly průběžně. Oblast zájmu se v posledních letech velmi rozšířil a s nimi i nové historické a umělecko-historické metody, které napomohly autorům této knihy dospět k předloženým závěrům.

V druhé kapitole nazvané *Obrazové prameny k lidovému oděvu na Moravě a ve Slezsku a jejich autoři* se zamýšlí nad nutností ikonografických pramenů, bez kterých se neobejde studium lidového oděvu. Nejvíce materiálu z Moravy se týká Hané, které je věnováno celé 18. a 19. století, pak teprve oblasti Karpat, Valašska, Těšínska a jen málo oblasti jižní Moravy. Autoři se ve svém bádání zaměřili na díla akademických malířů s krojovými postavami, které se začaly objevovat v baroku, ale hlavně v 18. století. Všimají si figurálních stafáží na parergách a vedutách, stejně jako na střeleckých terčích, vývěsných štítech a hodinách. Zdrojem ikonografických kreseb jsou také grafické listy, ilustrace topografických prací a krojová alba. Pro studium konkrétních lokalit je záslužné zvětšení kreseb z velkých celků s popisem situace, místa a okomentování oděvu.

Z ikonografických pramenů jsme si všiměli jen těch, které se týkají nejjihnější části Moravy – Slovácka. Pod číslem 15 se nachází obraz s názvem *Muži z okolí Uherského Brodu* ze souboru obrazů kláštera dominikánů v Uherském Brodě asi z roku 1700. Patří k nejstaršímu vyobrazení venkovanů na jihovýchodní Moravě, kde autoři popisují dva odlišné typy oblečení. Stejně tak obraz č. 16 *Ženy z Uherského Brodu* ze stejného období od provinčního řadového malíře znázorňuje hlavy žen – svobodných dívek, které mají podle autorů spletené vlasy a omotané v týlu, některé mají šatky s konci visícími

na zádech, u dvou předpokládají čepec se síťovaným dýnkem. I když autoři popisují ze zvětšeného výřezu, je možné o mnohém tvrzení jen spekulovat, neboť např. úprava hlav svobodných měla svá pravidla (v týlu plochý pletenec měly vdané ženy, stejně jako čepce), i když např. v okolí Uherského Brodu (Šumicích) se síťovaná dýnka na začátku 19. století ještě objevovala. Odvážný je popis mužských figur z roku 1775 v Kancionálu z Kněždubu pod číslem 82 s názvem *Mužský oděv na jihovýchodní Moravě*. Zde v miniaturách s malou kresebnou hodnotou byli autoři schopni určit a z nich vyčíst některé charakteristiky místního oděvu – krátký kabát podobný hornáckému či valašský klobouk *husárek*. Jinak je tomu na obrazech 86–89, kde kresby z roku 1804 jsou barevné, zobrazují obyvatele moravské nížiny v letním a zimním oblečení. Zde autoři přináší významný pramen a podrobný odborný popis, který může posloužit jako výchozí materiál ke studiu vývoje lidového oděvu.

Zajímavým dokumentem je malba na střeleckém terči č. 142 s názvem *Muž ve svátečním oděvu, jih Moravy* z roku 1823. I zde je vidět kontinuitu v oblékání; mnohé součástky na zpodobněném obrázku muže vinaře jsou součástí lidového oděvu v některých krojových oblastech Slovácka dodnes.

Skupina pocestných ze Slovácka, Pocestní ze Slovácka, Venkované z Uherskohradištska z let 1831 nebo 1834 č. 173–175 jsou popsány velmi erudovaně. Uvedeny jsou oděvní součástky jak všedního, svátečního či zimního oděvu a dá se konkrétně určit oblast či místo oblékání. Vzácná je dokumentace již zaniklých součástek – klobouk hrotek či široký pás, stejně jako u ženy na obrázku č. 174 modrá sukně spojená stínkem (nebo jsou to dva vyvazované pruhy na modrotisku?).

Další vyobrazení pochází z Hornova alba z roku 1836. Litografie jsou známé a mnohé z nich posloužily nejednomu folklornímu souboru na jihovýchodní Moravě k ušití kostýmu pro svoje jevištní vystoupení. Soubor Kunovjan rekonstruoval asi v roce 1988 kroj na obrázku č. 193 – *Manželský pár z Milotického panství (Slováci)*; Městské mu-

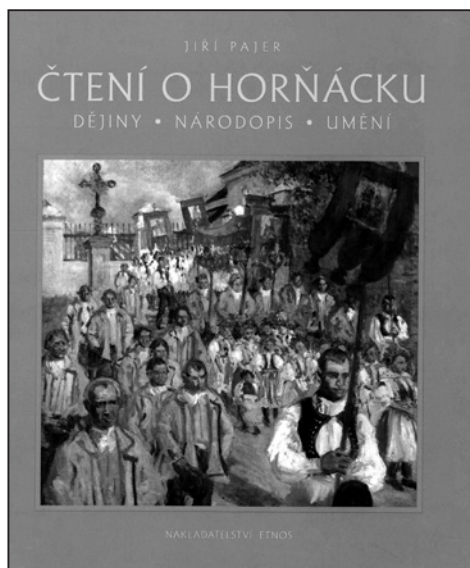
zeum a galerie Hustopeče v roce 2009 rekonstruoval č. 187 *Svobodný pár z Klobouckého panství*; Soubor seniorů Národopisného spolku Pálava obléká kroj podle litografie č. 191 *Svobodný pár Drnholeckého panství* 1837. Souborům se někdy méně, jindy více podařilo podle Hornových kreseb kroje zrekonstruovat, ale vždy se jednalo o kostýmy, které pořizovaly k jevištnímu vystoupení především pro jejich jednoduchost.

Knihu autorů Aleny Křížové a Martiny Šimší je nutné pokládat za kompaktní dílo, důležitý pramenný materiál, ve kterém mnohdy spekulovali, u některých skromně přiznali chybějící analogie, v mnohém však předložili vědecky podložené argumenty, které přesvědčily, že kniha patří k odborným dílům po právu oceněné knihou roku 2012. Nezbyvá než se těšit na další jeho díl, jenž bude zpracovávat ikonografické prameny po roce 1850.

Ludmila Tarcalová

Jiří Pajer: Čtení o Hornácku: dějiny, národopis, umění. Strážnice: Etnos, 2013. 255 s.

Na Hornáckých slavnostech v roce 2013 vzbudila mezi návštěvníky i obyvateli hornáckých obcí značný zájem nová publikace Jiřího Pajera *Čtení o Hornácku: dějiny, národopis, umění*. Od roku 1966, kdy vyšla základní monografie *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat* redigovaná Dušanem Holým, Richardem Jeřábkem a Václavem Frolcem, je to po dlouhé době další souhrnná publikace o historii, národopisu a umění osobitě etnografické slovácké podoblasti – Hornácku. PhDr. Jiří Pajer, CSc. je vynikající a uznávaný odborník v oboru národopis, historie, archeologie, kde se věnuje především výzkumu habánské kultury, folklorista, muzikant, autor mnoha odborných publikací, statí, folklorních pořadů, dlouholetý pracovník dnešního Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Je také výborným znalcem regionální historie, autorem několika monografií slováckých obcí. Rodilý Strážničan obdržel za svou dlouholetou vě-

deckou prací s vynikajícími výsledky v oboru archeologie v roce 2013 Cenu Jihomoravského kraje. *Čtení o Hornácku* je zatím jedna z posledních publikací z jeho autorské dílny. Tvoří ji několik kapitol věnujících se obecné charakteristice Hornácka – přehledu jeho dějin, sídlu a architektuře, zaměstnání obyvatel, kroji a výšivce, životu v rodině, výročním zvykům a obyčejům, problematice vyprávění, písni, hudbě a tanci, světu dětí, Hornácku v umění, pokračovatelům folklorních tradic a osobnostem Hornácka. Nechybí ani přehled literatury a bohatá obrazová dokumentace.

Publikace shrnuje dosavadní poznatky shromážděné především ve výše uvedené monografii. Ty ale doplňuje o další údaje z historie oblasti, o kapitoly, které se věnují současným folklorním subjektům působícím na Hornácku, osobnostem z uměleckého světa, jež se ve své tvorbě Hornáckem inspirovaly, a také přidává přehled výrazných osobností regionu i těch, jež na Hornácku působily. Další výraznou hodnotu publikace představuje shromážděná obrazová dokumentace.

V přehledu dějin autor uplatnil výsledky svého dlouholetého studia archivních pramenů. Čtenář zde najde množství zajímavých informací. Například v souvislosti s prvními písemnými zmínkami o hornáč-

kých obcích, ustanovení hranice mezi Moravou a tehdejšími Uhry, novátorské jsou i informace o historických dálkových trasách, tzv. Cestě českých strážích, latinsky pojmenované *Via exploratorum de Bohemia*. Autor v uvedených mapách rekonstruuje průběh cesty po hřebenech Bílých Karpat. Historický vývoj obcí podává v kontextu s utvářením a vývojem jednotlivých panství, k nimž hornácké obce náležely. Následující kapitoly věnované tradiční lidové kultuře přehledně shrnují dosavadní data k jejím jednotlivým projevům týkajících se sídla a stavitelství, zaměstnání obyvatel, tradičního lidového oděvu a výšivek, života v rodině, výročních zvyků a obyčejů, vyprávění, hudebního, pěveckého a tanečního projevu. Navíc samostatně zpracovává problematiku světa dětí v rodině, ve škole a dětský folklor. Ke každému tématu autor uvádí množství dobových fotografií i výtvarných děl, která ji dokumentují a jež shromáždil z archívu muzejních i soukromých, rodinných. Velká část z nich je přitom publikována poprvé. Podobně je to i v dalších kapitolách. Autor v nich soustředil údaje o umělcích, kteří ve své tvorbě odráželi především tradiční život a kulturu Hornácka, o malířích, sochařích, hudebních skladatelích, fotografech, literátech. Zařadil sem i ukázky zaznamenaných vzpomínek na Hornácko některých z nich, jak ho měli možnost ve své době poznat, jaké pocity a zážitky si s ním spojili.

Velmi důležitá je část knihy věnovaná pokračovatelům folklorní tradice. Jde o první souhrnně publikované základní informace o hornáckých hudeckých i cimbálových muzikách, pěveckých sborech, folklorních souborech a folklorních vesnických skupinách, jejichž velký počet nacházející se na tak poměrně malém národopisném území je obdivuhodný. Prezентují se především na třech folklorních hornáckých festivalech, a to Hornáckých slavnostech, Mladém Hornácku a Ozvěnách Hornácka. Jejich vznik a vývoj Jiří Pajer v publikaci také stručně popisuje. V závěru monografie autor v abecedním přehledu soustředil základní data výrazných osobností Hornácka, zpěváků, tanečníků, muzikantů, tradičních rukoděl-

ných výrobců, sběratelů, pedagogů, písmáků, vzdělavců, umělců, a to rodilých Hornácků i těch, kteří Hornácko navštěvovali. Významnou a užitečnou složkou publikace je i přehled literatury – odborné, popularizační i krásné, beletrie vycházející či inspirované reáliemi Hornácka. Zdařilá a přehledná je i grafická úprava knihy, jejíž podobu si utvářel sám autor.

Vydání knihy *Čtení o Hornácku* lze hodnotit veskrze pozitivně hlavně proto, že v sobě soustřeďuje dosavadní, především národopisné poznatky o tomto významném regionu, které autor doplňuje o další důležité nashromážděné informace dotvářející jeho kulturně-historický obraz. Zvláště cenná je pak bohatá a obrazová dokumentace. Hornácko, jako výjimečný národopisný region se svou osobitou folklorní a kulturní tradicí, si reprezentativní publikaci tohoto typu jistě zaslouží.

Olga Floriánová

Helena Beránková et al.: Lidová kultura v muzeu: sbírky Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013. 219 s.

Vzorem pro všechna muzea v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se jistě stane publikace, kterou vydalo Moravské zemské muzeum – Etnografický ústav. Tato instituce ve vydané knize prezentuje sbírky v celé své šíři, neopomíjí ani vydavatelskou činnost a v příloze uvádí i osobnosti spojené s ústavem, přehled výstavních aktivit, strukturu sbírek a mapu Moravy s vyznačením etnografických oblastí.

Úvod knihy patří ředitelce ústavu, která seznamuje s historií vzniku Etnografického ústavu Moravského zemského muzea (dále jen MZM), osobnostmi spojenými s činností ústavu a jeho aktivitami po celou dobu jejich působení. Celá publikace je rozdělena na kapitoly, které popisují vznik sbírky a v obsáhlejších popisech uvádí ty nejzajímavější a nezácnější předměty. Každý odborný nebo vědecký pracovník muzea pečoval na svém pracovišti o nějakou sbírku, proto

k ní píše patriční text. Publikace začíná pojednáním Jarmily Pechové o sbírce pracovního nářadí v zemědělství, při lovu a sběru, předměty lidových řemesel a výroby, k přípravě stravy a pokrmů, k vybavení a provozu domácnosti, k transportu. Každá jednotlivá část této kapitoly je doplněna fotografiemi sbírkových předmětů, které jsou v popisece podrobně adjustovány rokem, inventárním číslem a lokací. Popiska má anglickou mutaci a za kapitolou je anglické resumé. Tak je to i u všech následujících kapitol.

Sbírku nábytku měla po celou dobu svého působení v muzeu na starosti Eva Večerková. Kolekce vznikla v letech 1899–1911. Ve sbírce jsou popsány ty nejzákladnější druhy nábytku – stoly, stoličky, truhly, skříně, postele, kolébky a další. Opět je kapitola opatřena soupisem literatury a krátkým resumé, vydařené jsou fotografie hlavně barevného malovaného nábytku.

Nejrozsáhlejším sbírkovým fondem Etnografického ústav MZM je sbírka textilu počtem asi 58 tisíc předmětů, kterou po Míroslavě Ludvíkové převzala Lenka Nováková. Základ fondu tvoří tradiční oděv – ženský, mužský a dětský a lidový textil. Bohatě jsou zastoupeny všechny součásti krojů mimo pracovních, jejich nedostatek pocítují i jiná muzea. I zde je kapitola doplněna fotografiemi, u nichž můžeme spekulovat o tom, zda kožich na s. 58 je ženský (předpokládáme, že tento typ kožichu ženy nenosily) a zda je možné uvázat ostrožskou šatku na liděřovický čepce, i když správná lokace čepce je Kunovicko (s. 50). Kapitola končí obsáhlejším resumé.

Sbírka keramiky a zlidovělého umění je název sbírky, kde je kurátorem Alena Kalinová. Soubor keramiky patří k nejvýznamnějším sbírkovým souborům Etnografického ústavu MZM. Autorka vyzvedává zásluhu Františka Kretze, který svým sběratelským úsilím obohatil brněnskou sbírku, Františka Pospíšila, Heřmana Landsfelda a Ludvíka Kunze, který rozvinul systematickou sbírkotvornou činnost a dokumentační práci na poli lidové keramiky. Ucelený soubor, jenž obsahuje i kameninu a kamnářské výrobky, dnes počítá 6500 kusů. Alena Kali-

nová pečovala také o fond lidového umění, jež zahrnuje výrobky ze skla, plastiky, malby, malby na skle a díla dovednosti. Odbornost autorky dokládá nejen erudovaný text, ale i výběr seznamu literatury. Autorka vybrala do této části ty nejvzácnější kusy keramiky, obrázků na skle či plastik, které dobře reprezentují fond umění.

Zvláštní kapitolu tvoří sbírka hraček, která mapuje jak venkovské, tak městské prostředí. Autorka Hana Dvořáková je rozdělila na hračky primitivní dřevěné, valašské zakuřované hračky, družstva, která hračky vyráběla. I když by kapitola o hračkách mohla být zařazena do lidového umění, z důvodu kurátorské péče je vyčleňuje a tvoří milý doplněk všech sbírek. I fotografie sbírek jsou vybrány velmi vhodně.

Eva Večerková se ve své odborné činnosti zaměřovala na obřadní lidovou kulturu a její péče o sbírku obyčejových předmětů je tedy na místě. Sbírka je jedna z nejmladších, ale není málopočetná. Svůj fond rozdělila na právní znamení, prapory, obřadní zeleň, věnce, svatební strom, figury, pečivo, masky a škrabošky, stropní závěsy. Přesto, že tato sbírka je pro uchování velmi obtížná, podařilo se kurátorce uchovat v depozitáři na 800 sbírkových předmětů, z nichž ty nejvzácnější uveřejnila jako přílohu v textu. Další kapitola stejné autorky se zabírá sbírkami

kraslic. Eva Večerková patří k největším teoretickým odborníkům kraslicového umění. Tomu odpovídá i kapitola o kraslicích, které věnovala několik publikací uvedených v závěru kapitoly. I tuto část doplňují různé typy kraslic, jež se odlišují technikou a výzdobou.

Sbírkou betlémů zpracovala Hana Dvořáková, která se v úvodu zabývá historií betlemářství, na níž navazuje profil betlemářské sbírky v Etnografickém ústavu MZM. Vyjmenovává nejstarší betlémy a také nejčastější teritorium, odkud pochází. Stejná autorka zpracovala sbírku lidové religiozity. Obsahuje drobnou devoční grafiku – svaté obrázky, upomínky z pouti a soubor cero-plastik – voskované a tragantové plastiky umístěné pod skleněným poklopem – sva-tební *šturce*. Obě kapitoly doplňují fotografie vzácných předmětů.

Jedna z nejvýznamnějších organologických sbírek se nachází právě v Etnografickém ústavu MZM a spravuje ji Eva Večerková. Sbíрка byla doplňována kurátory Ludvíkem Kunzem a Pavlem Kurfürstem, kteří sbírku vědecky zhodnotili. Přesvědčuje o tom uvedená literatura i fotografie.

V muzeu mají zvlášť vyčleněn jako samostatnou sbírku fond Ústředí lidové umělecké výroby. Záměrem této organizace bylo navázat na snahy o zachování a povznesení tradičních rukodělných technik s programovým prováděním výzkumů, dokumentací a vyhledáváním nových tvůrců. Výrobky všeho druhu – textil oděvní i interiérový, dřevěný nábytek a výrobky ze dřeva, přírodních pletiv, kovu, perleti apod. byly na vysoké umělecké a estetické úrovni. S ukončením jeho činnosti v roce 1996 se uzavřel tento sbírkový fond.

Autorky vyčleňují samostatně sbírku starých tisků (E. Večerková), grafiky, fotografií (H. Beránková), filmotéky (H. Dvořáková), knihovny a archivu (J. Sixtová a J. Obrovský), jež v každém pojednání vyzvedají ty nejvzácnější a nejcennější předměty. Muzeum nikdy nemůže pracovat bez konzervačního oddělení, jemuž je věnována stať *Péče o sbírky* z pera Libuše Dufkové. Stejně tak je neodmyslitelná prezentace sbírek a práce s veřejností (H. Beránková), stejně jako

ediční činnost Etnografického ústavu MZM (E. Večerková).

Závěr knihy tvoří německé resumé, poznámky, osobnosti spojené s Etnografickým ústavem MZM, přehled výstavních aktivit (H. Beránková), fotografie zaslužilých pracovníků ústavu, záběry z některých výstav a nakonec je uvedena struktura sbírkového fondu a etnografická a kulturně-geografická rajonizace Moravy a Slezska v 19. a 20. století.

Knihla zaujme každého, kdo ji bude číst. I přesto, že má ústav takový počet vzácných sbírek, nerozumím výtvarnému záměru, kdy je na pravé straně použita krásná velká zvětšenina předmětu, která se pak objeví na další straně znovu. Odůvodnění, že se tím řešila popiska, je marginální. Škoda, že dámský komplet z ÚLUVu zabírá místo dalšímu pěknému výrobku „uluvácké“ produkce, nebo šatka z Lanžhota, která je sice unikátem, ale je v knize celkem třikrát (na s. 6, 48, 51), stejně jako řada dalších (deska na zdobení másla na s. 6, 10, 27). Stejně tak je na škodu, že mapa Moravy s vyznačením jednotlivých oblastí je tak malá, že oblasti a podoblasti samotného Slovácka nelze v minipodobě od sebe ani rozeznat.

Knihla *Lidová kultura v muzeu* je příkladným počinem pro další muzejní pracoviště, která skrývají řadu unikátních sbírek a sbírkových předmětů, o které je odborná i laická veřejnost ochuzena. Snad se najdou podporovatelé rozvoje vzdělávání a patřičné fondy, jak tomu bylo v tomto případě, a pomůžou k vydání podobných cenných publikací.

Ludmila Tarcalová

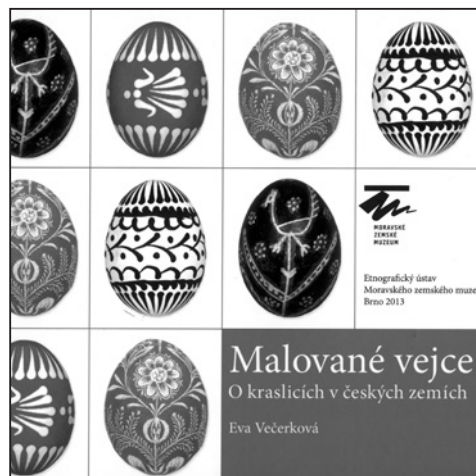
Eva Večerková: Malované vejce: o kraslicích v českých zemích. Brno: Moravské zemské muzeum, Etnografický ústav, 2013. 152 s.

Odborníkem na české i moravské kraslicové umění je bezpochyby PhDr. Eva Večerková, CSc. Přesvědčila o tom celou odbornou veřejnost svojí poslední knihou, ve které pojednává o kraslicích v českých zemích. Navazuje v ní na již vydanou publikaci v roce 2003, která také pojednává o kraslicích, ale

jen z Moravy a Slezska, s názvem *Kraslice na Moravě*. Pramenným základem nové knihy jsou kraslice ze sedmdesáti prostudovaných muzejních sbírek v České republice, ale také informace z dotazníkových rešerší, terénních výzkumů a literárních sdělení.

V úvodní stati autorka uvádí první sbírky kraslic, které se objevují v českých a moravských muzeích v osmdesátých letech 19. století. Uvádí nejen počet získaných kraslic v jednotlivých muzeích, ale i osobnosti (F. Stránecká, J. Klvaňa, J. Soukup, A. Václavík a další), které se zasloužily o shromažďování těchto artefaktů. Vyjmenovává i spolky a sdružení na celém zkoumaném území, které získané kraslice různě prezentovaly, nejčastěji prostřednictvím výstav. V úvodu neopomíná ani vědecké zhodnocení kraslicové tvorby nejen u nás, ale i v zahraničí (všechny tituly jsou obsaženy v seznamu literatury).

I když se v následujících kapitolách autorka věnuje především kraslicové výzdobě, neopomíná úlohu vajíčka, které sehrálo v lidové víře a obyčejích důležitou roli. Eva Večerková má ve svém odborném zájmu i obřadní lidovou kulturu, takže připojila i kapitolu *Vejce v lidové víře a obyčejích*, která je také důležitá pro studium kraslic. Autorka zmiňuje úlohu vejce v pohřebních obyčejích, o Velikonocích, jeho magickou funkci a různé magické praktiky související s vajíčkem. Uvádí úlohu vajíčka jako daru, ale i prostředek k hrám a výzdobě domu.

Stěžejní část knihy s názvem *Kraslice a způsoby jejich výzdoby* uvádí nejstaršími názvy kraslic a pojem zdobení u různých slovanských národů. Zmiňuje způsoby barvení a jejich proměny v průběhu 19. a 20. století. Autorka vyznačuje dva druhy zdobné techniky: jednak využívání hotových vzorů (tzv. rostlinná batika, vodové obtisky, nalepované obrázky), nebo volné vytváření ornamentu kresbou a aplikací. Různé způsoby výzdoby se vyskytují vedle sebe, a to v místě i v čase, některé sahají hluboko do minulosti, některé se rozvinuly poměrně nedávno. Technika zdobení voskem a voskovou rezerváží je známá nejen v českých zemích, ale také na rozsáhlém území střední, východní, jihovýchodní i západní Evropy. Reliéfní ornamentální voskování nebo vykřívání kresby před barvením je způsob zdobení, který autorka sleduje v různých krajích a místech v Čechách. Živá tradice voskové batiky je příznačná pro oblast západních a jižních Čech, Chodska, Českobudějovicka, Jindřichohradecka, na Domažlicku jsou známé pod názvem *chodské straky*, na doubském Záhoří jako *křemežské straky*.

I technika leptání je pro Čechy typická, jejich doklady jsou známé v různých českých muzeích. Autorka způsob leptání dělí ještě na vyleptávanou rytou kresbu, kolorování rytého dekoru a popisuje způsoby práce a také zmiňuje jejich protagonisty. Poslední způsob zdobení kraslic, který je typický pro české kraslice, představuje aplikace textilu, slámy, jezerní sítiny, příze, drátu a papíru. Poslední méně známou technikou je páskování a různé druhy kreseb a maleb na vejcích. V současné produkci kraslic lze možná nalézt i další příklady netradiční malířské výzdoby.

Knihla je opatřena souborem fotografického materiálu, jenž doplňuje kapitolu, kde autorka popisuje sepětí kraslic s lidovou vírou a obyčejí. Nejvíce fotografií pak znázorňují kraslicové techniky, které autorka představuje vždy v seskupeních devíti kraslic, a také krasličářky při práci. Na závěr knihy autorka zařadila obsáhlé cizojazyčné resumé i cizojazyčný seznam vyobrazení v textu, kreseb a barevných příloh, což tvoří

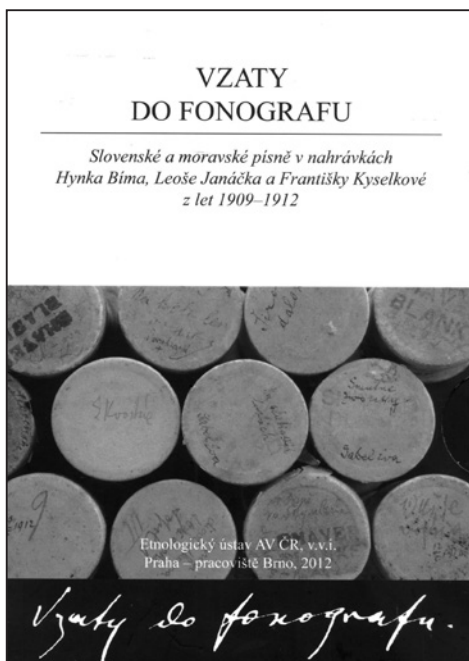
asi jednu třetinu knihy. Zcela nezvyklé je chybějící obsah.

Knihy *Malované vejce* je dokladem systematické práce a správné muzejní i terénní metodiky. Autorka této problematice věnovala větší část svého celoživotního odborného činnosti. V textu využívá poznatků nejen z oblasti Moravy, ale i z jiných slovanských území, což organicky vřazuje do textu. Tím se stává publikace uceleným dílem, který podává skutečný obraz nejen o technikách, ale o kraslicích jako důležitém uměleckém a zvykoslovném artefaktu.

Ludmila Tarcalová

Jarmila Procházková a kol.: Vzaty do fonografu: slovenské a moravské písně v nahrávkách Hynka Bíma, Leoše Janáčka a Františky Kyselkové z let 1909–1912. Brno: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha – pracoviště Brno, 2012. 3 sv.

Etnomuzikologickou obec i širší veřejnost se vztahem k hudebnímu folkloru bezpochyby potěšil ediční počin Etnologického ústavu Akademie věd, pracoviště Brno, který si v rámci svého výzkumného záměru předsevzal kompletní kritické zpracování fonografických válečků se zvukovým záznamem lidových písní, pořizených při terénním výzkumu ve vybraných slovenských a moravských lokalitách před více než sto lety sběrateli Františkou Kyselkovou, Hynkem Bímem a hudebním skladatelem Leošem Janáčkem, jenž byl hlavním iniciátorem celé unikátní sběrové akce coby předseda Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku. Úkolem „Pracovního výboru“ (předchůdce dnešního Etnologického ústavu AV ČR), jenž vznikl v rámci podniku Lidová píseň v Rakousku v roce 1905, bylo shromažďování a uchování lidových písní především z území Moravy a Slezska. Notový záznam a poznámky k interpretaci písně však vždy nemohly postihnout celkovou atmosféru a prostředí, ve které ji lidový interpret sběrateli zpíval. Rozvoj technických prostředků na sklonku 19. století přinesl do této problematiky

novou možnost zachycení a opakovaného reprodukování zvuku na fonografický váleček pomocí přístroje – Edisonova fonografu, který se výboru podařilo zakoupit na sklonku roku 1909, a prakticky ihned ho jeho členové mohli vyzkoušet v praxi v průběhu následujících tří let.

Publikace je rozdělena do tří dílů. První je kolektivní monografií, jež obsahuje soubor odborných studií, technické a vydavatelskou zprávu. Druhý přináší prepisy mluvených a zpívaných textů a třetí díl tvoří tři CD s digitalizovaným zvukovým záznamem pořizeným z originálních fonografických válečků a DVD s dalšími textovými, zvukovými a obrazovými dokumenty. Vedoucí celého projektu a editorkou publikačního výstupu byla etnomuzikoložka a pracovnice Etnologického ústavu AV ČR v Brně Jarmila Procházková.

První díl třísvazkové publikace otvírají dvě její stati, seznamující čtenáře s historií fonografických válečků dochovaných ve sbírkách brněnského pracoviště Etnologického ústavu až po jejich postupnou fyzickou degradaci, která podnítila okruh odborníků z řad etnologů a specialistů věnujících se problematice rekonstrukce a digitalizace

archivních zvukových nahrávek. Vznikl tak tříletý mezinárodní projekt, jehož výstupem je předkládaná publikace. V dalším příspěvku pak stručně komentuje pět nahrávacích akcí z jednotlivých lokalit Slovenska a Moravy a jména interpretů se základními biografickými údaji, kteří byli Janáčkem, Bímem a Kyselkovou za pomoci fonografu snímání. Nechybí abecední seznam jednotlivých písní s odkazem na číselné pořadí na cédéčkách obsažených ve třetím dílu. Na Jarmilu Procházkovou navázala studie pracovnice Fonografického archivu Rakouské akademie věd Gerdy Lechleitner, zabývající se historií pořizování raných nahrávek lidové hudby a jejich institucionální podporou na území habsburské monarchie. V následující studii *Janáčkovské fonografické nahrávky a jejich dobová receptce* podala Jarmila Procházková základní životopisné informace o sběratelích Hynku Bímovi a Františce Kyselkové, setkání a vliv ruské folkloristky a sběratelky Jevgenije Eduardovny Liněvy na Leoše Janáčka, detailní informace o nákupu fonografu a válečků, dobovou reflexi nahrávek a jejich empirické studium Janáčkem, z něhož vzešlo několik jeho teoretických studií. Následující tři studie čtenáři přiblížily podle lokalit jednotlivé nahrávací akce. Etnomuzikoložka Hana Urbancová se věnovala písním z oblasti Strážovských vrchů (Slatina nad Bebravou, Neporadza, Dolné Naštice, Omšenie, Trenčianska Tepelá) a Javorníků (Lazy pod Makytou, Horná a Dolná Mariková), historií výzkumu písňového repertoáru, melodické a repertoárové analýze fonografických nahrávek Františky Kyselkové a Leoše Janáčka, pořizených v letech 1909–1910 s výčtem jmen konkrétních zpěváků a zpěvaček. O hudebním stylu, písňovém repertoáru a tradičních formách instrumentální hudby v oblasti Terchovej v souvislosti s nahrávkami Bíma, Kyselkové a Janáčka v letech 1910 a 1912 psala etnomuzikoložka Alžbeta Lukáčová. Na vybraných písních provedla analytickou sondu jejich melodické a harmonické struktury. Část věnovanou teoretickým studiím uzavírá příspěvek etnomuzikoložky Lucie Uhlíkové, zkoumající lidovou hudební kulturu obce

Vnorovy, především pak duchovní a světské písně zde zpívané a jejich interpretaci podle nahrávek Bíma a Kyselkové z roku 1911.

Část věnovaná technickým studiím a zprávám přináší příspěvky, které popisují praktickou etapu celého projektu – digitalizaci a restauraci archivních nahrávek. Franz Lechleitner, dlouholetý bývalý vedoucí technického oddělení Fonografického archivu Rakouské akademie věd ve Vídni, informoval o pořízení nových nahrávek z originálních voskových válečků s využitím nejmodernější technologie vídeňského Fonografického archivu. Po ní následuje zpráva o rekonstrukci poškozených fonografických válečků z pera Milana Fügnera a digitální restaurace záznamů fonografických válců a jejich kopií od Václava Macha, která předkládá čtenáři zajímavou sondu do problematiky zpracování zvukových signálů a možnosti restaurování poškozeného zvukového záznamu. Tento blok příspěvků uzavírá Michal Škopík zamyšlením nad janáčkovskými fonografickými záznamy a jejich kopiemi jako fenoménu audiovizuálního archivnictví. Jako dodatek pro dokreslení celé sběrové akce redakce otiskla úryvek ze vzpomínek Františky Kyselkové *Jak jsem sbírala národní písně*, který popisuje nelehkou práci sběratele v terénu.

Závěrečná část prvního dílu obsahuje pečlivě a příkladně zpracovanou vydavatelskou zprávu. Jarmila Procházková provedla soupis zvukových a písemných pramenů s detailním popisem dochovaných fonografických válečků vztahujících se k té které konkrétní sběratelské akci. Společně s Václavem Machem pak v přehledné tabulce popsala editaci zvukových záznamů u jednotlivých fonografických válečků. Čtenář tak má přehled, jakým způsobem byly jednotlivé nahrávky upravovány, a zároveň si je může poslechnout na přiložených CD nosičích. První díl uzavírá seznam literatury a tištěných pramenů, německé resumé, biografické informace o autorském kolektivu a jednotlivé rejstříky – písní, jmenný, institucí, Janáčkových teoretických prací, místní. Nechybí ani bohatá obrazová příloha.

Druhý díl publikace přináší fonetickou transkripci písňových textů a mluveného slova zaznamenaného na fonografických válečkách z jednotlivých výše uvedených lokalit Hanou Urbancovou, Alžbetou Lukáčovou a Lucií Uhlíkovou. Je tak výbornou pomůckou při porozumění zvukových nahrávek v místech špatně srozumitelných. Úvodní statí, v níž vymezila pravidla pro jejich transkripci, přispěla Jarmila Procházková. Tento svazek je zakončen seznamem literatury, písňovým, jmenným a geografickým rejstříkem, poznámkou k obsahu DVD, nacházejícího se ve třetím dílu, a je vyveden v česko-anglické jazykové mutaci.

Třetí díl obsahuje tři CD a DVD. Na prvním nalezneme písně z oblasti Strážovských vrchů natočených v roce 1909 Františkou Kyselkovou a písně z oblasti Javorníků a terčovské doliny zaznamenaných v letech 1910 a 1912 Františkou Kyselkovou, Hynkem Bímem a Leošem Janáčkem, které pokračují na druhém CD. Třetí CD pak přináší písňový repertoár z Vnorov natočených Františkou Kyselkovou a Hynkem Bímem v roce 1911. Obsah DVD (také v anglické verzi) zahrnuje seznamy písní podle incipitů, lokalit a čísla zvukové ukázky. Každé písní je přiřazena vlastní elektronická karta, ve které jsou přehledně uvedeny základní informace: incipit v pravopisné a fonetické

podobě, odkaz na CD, údaje o interpretovi nebo interpretech a informace o tom, kdo, kdy a kde nahrávku pořídil. Nechybí ani scan písemného zápisu písně pocházející od výše uvedených sběratelů, který doprovází opis jeho textové části se stručným vysvětlujícím komentářem. U chybějící či nedochované notace písní byly vypracovány nové transkripce hudebních ukázek. Vedle materiálů vztahujících se k jednotlivým písním nalezneme na DVD také soubor speciálních zvukových dokumentů, obsahující nahrávky s uměle zesílenými hlasy všech tří sběratelů (máme tak např. jedinou příležitost slyšet hlas Leoše Janáčka!).

Vzaty do fonografu je ve všech ohledech příkladně zpracovanou třídílnou publikací s unikátními archivními zvukovými záznamy, které v ucelené podobě vycházejí poprvé po sto letech od jejich vzniku. Poděkování si zaslouží všichni členové autorského kolektivu, vždyť opravovat fyzicky poškozené válce, digitálně restaurovat zvuk a opakovaně poslouchat každou nahrávku písně vyžadovalo bezesporu nemalé úsilí a trpělivost. Nejen pro běžného posluchače však patrně bude nejcennější zachycení atmosféry, která jednotlivé nahrávky doprovázela a která nás vrací zpět do časů nenávratně minulých.

Petr Číhal

